

Lang leve de lepelaar

Een boek met verzamelde stukjes over de Lepelaar in Nederland vormt de afsluiting van de uitvoering van het Soortbeschermingsplan Lepelaar. De ondertitel van dit boek heet dan ook 'Vijf jaar samenwerken aan soortbescherming'.

En daarmee wordt samenwerking bedoeld in de stuurgroep Soortbeschermingsplan van de afdeling Landelijk Gebied van de provincie Friesland, de directie Natuurbeheer van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en Vogelbescherming.

Het boek bevat een verzameling van tekstbijdragen van 21 personen die zich om een of andere reden sterk betrokken voelen bij het behoud van de Lepelaar in Nederland.

Hesper Schutte en Tom den Boer van Vogelbescherming verzamelden de bijdragen en voegden daar zelf het nodige aan toe of stuurden teksten bij. De eindredactie wordt gevormd door René de Vos, een toepasselijke naam bij een boek over Lepelaars! Het bevreemdt velen dat de medewerking van de Stichting Lepelaar Onderzoek Nederland ontbreekt.

Het vijf jaar durende Soortbeschermingsplan Lepelaar heeft veel in gang gezet, maar of de succesrijke vooruitgang van het aantal broedparen van de Lepelaar in Nederland daaraan geheel is te danken moet sterk in twijfel worden gebracht. Toch wil men op de ingeslagen weg voortgaan. Het voorkomen van de Lepelaar op verscheidene plaatsen in Nederland wordt in diverse hoofdstukjes nader bekeken. Ook over de trek en voorkomen in de gebieden waar ze passeren wordt nader geschreven, alhoewel daarover al weer recentere informatie bestaat. Ook het project om een gedeelte van de moerassen van Moëze in Frankrijk geschikt te maken als rust- en voedselgebied voor Lepelaars heeft helaas nog niet tot toename van het aantal Lepelaars geleid.

De illustraties zijn op aantrekkelijke wijze weergegeven en een bibliografie achterin in het boek is een goede aanzet om dit verder uit te werken.

Hesper Schutte & Tom den Boer: Lang leve de lepelaar. Vijf jaar samenwerken aan soortbescherming. 159 bladzijden, ruim 50 illustraties waaronder kaartjes (1999). ISBN 90-71473-04. Uitg. Vogelbescherming Nederland, Postbus 925, 3700 AX Zeist, (030) 693 77 00. Prijs f 39,95.

Nederland-Waterland-Vogelland

Naar aanleiding van het honderdjarig bestaan van Vogelbescherming Nederland en Staatsbosbeheer verscheen een fraai fotoboek over de typisch Nederlandse waterrijke landschappen met 35 tekeningetjes van vogelsoorten die in de besproken landschappen voorkomen. Vogelbescherming wil met dit jubileum ook de aandacht vestigen op het belang van het behoud van dit bijzondere landschapstype. Luchtfotograaf Karel Tomei selecteerde voor dit boek zijn meest intrigerende luchtfoto's van waterrijke landschap-

pen. Natuurfotograaf en directeur van Vogelbescherming, Eric Wanders, vulde dat aan met veelzeggende foto's in de gebieden zelf. Danker Jan Oreeel maakte de aardige vogeltekeningetjes met daarbij tekstjes van Nico de Haan.

Frans Buissink en Karin Anema verkennen in het boek verscheidene wetlands en beschrijven ontwikkeling en toekomstperspectieven van de waterlandschappen.

Toch is het voornamelijk een kijkboek geworden met 250 mooie landschapsfoto's. Jammer dat er in zo'n boek alleen maar de mooie kanten van die landschappen worden getoond en zelden hoe diezelfde landschappen kunnen worden bedorven met alle gevolgen van dien. Artistieke foto's die aantonen hoe onze landschappen kunnen worden bedorven zijn blijkbaar niet gewenst of moeilijk te maken voor zo'n boek.

Nederland Waterland Vogelland. 158 bladzijden, 250 kleurenfoto's, 35 vogeltekeningetjes, onder redactie van Frans Buissink en Karin Anema (1999). Uitgeverij Uniepers Abcoude, Postbus 69, 1390 AB Abcoude, (0294) 28 51 11. ISBN 90 6825 215 1. Prijs f 49,90.

Broedvogels buitendijkse Oostvaardersplassen 1997

Uit de in 1997 verrichte broedvogelkartering van de buitendijkse Oostvaardersplassen is in opdracht van Staatsbosbeheer Regio Flevoland - Overijssel en het Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) Rijkswaterstaat uitgebracht. Het is voor het eerst dat een zo uitgebreide kartering is verricht en in een boek is vastgelegd om het toegankelijk te maken voor eenieder die is geïnteresseerd in het wel en wee van de Oostvaardersplassen.

De Oostvaardersplassen (5600 ha), ontstaan in 1968 na inpoldering van Zuidelijk Flevoland, heeft een internationale reputatie op watervogelgebied. Die faam is vooral te danken aan het bindendijkse moerasgedeelte van 3600 ha, waar niet alleen de grootste aalscholverkolonie van West-Europa voorkomt, maar ook belangrijke populaties van Baardmannetjes, Lepelaars, Grauwe Ganzen en Blauwborsten. Het buitendijkse gedeelte van de Oostvaardersplassen is een overwegend begraasd gebied met afwisselend droge en natte graslanden, ruigten en wilgenbossen.

In 1997 vond in het buitendijkse gebied van de Oostvaardersplassen voor het eerst een integrale kartering van broedvogels plaats. Dat leverde een redelijk beeld van de broedvogelbevolking op, al moeten de berekende dichtheden niet als absolute waarden worden gezien. Er werden 92 broedvogelsoorten geregistreerd, waarvan zestien op de nationale Rode Lijst staan vermeld. Daarnaast werd territoriumindicerend waargenomen bij zeldzame vogelsoorten als Krekelzanger, Buidelmees en Roodmus. Voor sommige soorten kan het buitendijkse gebied als exceptioneel belangrijk worden beschouwd,

zels op landelijke schaal, zoals Grauwe Gans (107 paren), Blauwborst (283 paren) en Bosrietzanger (931 paren). De werkelijke aantallen liggen ongetwijfeld hoger.

Met de huidige ontwikkeling van natuurlijke successie, natuurlijke waterstanden en onbelemmerde groei van de populatie herbivoren zijn in de nabije toekomst wijzigingen in de broedbevolking te verwachten. Vooral in grasland en ruigtevegetaties zal de vogelbevolking verarmen als gevolg van sterke vraat door grote grazers. Een hoge waterstand kan daarentegen verrijkend uitwerken.

Rob G. Bijlsma: Broedvogels van de buitendijkse Oostvaardersplassen. Een kartering in 1997. 122 bladzijden & vegetatiekaart, 4 bijlagen, 11 kleurenfoto's, 29 verspreidingskaarten, 16 tabellen, 8 pentekeningen, 4 figuren (1998).

Altenburg & Wymenga rapport 180, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek BV, Veenwouden, Staatsbosbeheer, Regio Flevoland/Overijssel & RIZA Rijkswaterstaat. Prijs f 25,- (exclusief verzendkosten). Verkrijgbaar in of te bestellen bij het informatiecentrum van de Oostvaardersplassen. Dit informatiecentrum is gelegen aan de Kitsweg nummer 1, 8218 AA Lelystad, (0320) 25 45 85, fax: (0320) 25 55 38.

Zeldzame vogels in 'Avifauna van Nederland'

Onder grote belangstelling werd op 26 mei in Naturalis te Leiden deel 1 van het tweedelige standaardwerk 'Avifauna van Nederland' gepresenteerd.

Op een wetenschappelijke basis wordt in dit eerste deel een overzicht gegeven van 468 in Nederland waargenomen wilde vogelsoorten met een momentopname en de beschikbare kennis van de meest recente inzichten op het gebied van identificatie, taxonomie, status en herkomst.

In deel 1, Zeldzame vogels van Nederland, komen alle zeldzame soorten (meer dan 210) die sinds 1800 zijn waargenomen, aan bod. Alle waarnemingen zijn met diagrammen, verspreidingskaarten en unieke kleurenfoto's rijk geïllustreerd en geanalyseerd.

'Te gek voor woorden' is dit unieke boekwerk. Professor Voous zegt dan ook in zijn voorwoord dat er een boek tot stand is gekomen in opzet en detail, dat zeker in de Nederlandse literatuur zijn weerga niet kent.

Het boek vormt een naslagwerk waarin verslag wordt gedaan van waarnemingen van zeldzame vogels in Nederland in de afgelopen twee eeuwen. Als zeldzame vogels worden beschouwd de Taxa waarvan in één of meer jaren na 1989 iedere waarneming ter beoordeling aan de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) diende te worden voorgelegd. Dat betreft bijna de helft van de soorten die nu in ons land zijn waargenomen.

In het boek wordt niet afgeweken van de uiterst kritische beslissingen van bovenvermelde commissie en die van de Commissie Systematiek Nederlandse Avifauna (CSNA).

In regionale vogelboeken en tijdschriften staan vaak niet door de CDNA aanvaarde meldingen van zeldzame soorten vermeld. Dit komt doordat

niet iedereen zijn waarnemingen ter beoordeling naar de CDNA stuurt terwijl ze vaak wel worden opgenomen in regionale avifaunaboeken. Dergelijke 'anekdotes' zal men overigens ook tegenkomen bij het doorlezen van rapporten of waarnemingenrubrieken van vogeltijdschriften, inclusief Dutch Birding (recente meldingen), zoals het opnemen van onacceptabele, slecht gedocumenteerde en vaak op onvolledige wijze gepubliceerde waarnemingen van zeer zeldzame soorten door redactie en uitgevers van regionale avifauna's. Het onderscheiden van zin en onzin in zulke boeken wordt immers bemoeilijkt, hetgeen onrecht doet aan allen, die consciëntieus hun bijzondere waarnemingen zo goed mogelijk trachten vast te leggen. Dit veroorzaakt een zekere discrepantie tussen datgene wat voor bepaalde delen van Nederland op regionaal niveau is gepubliceerd en wat er uiteindelijk aanvaardbaar wordt geacht. Veel waarnemingen van zeldzame vogels worden nu dus duidelijk gedevalueerd, ook vele uit het verre verleden.

Natuurlijk is het boek wel een momentopname, want de zoektocht naar zeldzaam voorkomende vogels gaat onverminderd door, zodat telkens weer aanvullingen nodig zullen zijn, maar om het aan het einde van deze eeuw af te sluiten is wel een goed gekozen moment. In dit boek wordt zelfs nog de waarneming (met foto) vermeld van een eerste Kleine Aalscholver op 23 en 24 januari 1999 in ons land.

De inleidende hoofdstukken zijn bedachtzaam en duidelijk in woorden uiteengezet.

Wat betreft de foto's moet worden vermeld dat niemand beter dan de auteur Arnoud samen met de fotoredactie en de fotowervers de allerbeste opnamen van al die zeldzame vogels wisten op te speuren. Zelf heeft hij trouwens ook heel wat zeldzaamheden door de zoeker van zijn camera gezien.

Het boek doet zich kennen als een haast overdadige degelijkheid. De nieuwe mogelijkheden in het huidige computertijdperk hebben hier sterk toe bijgedragen.

De gelegenheid van het twintigjarig jubileum van de Dutch Birding Association (DBA) is een moment om terug te blikken, waarin zeldzame soorten van Nederland behandeld worden en van de status van algemene en schaarse soorten wordt een samenvatting gegeven.

Wie er nog niet van was overtuigd dat de DBA in de Nederlandse ornithologie een belangrijke plaats heeft ingenomen, zal er nu dan toch wel van zijn doordrongen. Dat het boek tweetalig (Nederlands/Engels) is zal voor niemand een bezwaar zijn.

Arnoud B. van den Berg & Cecilia A.W. Bosman: Avifauna van Nederland 1. Zeldzame vogels van Nederland/Rare birds of the Netherlands, met vermelding van alle soorten. 397 bladzijden, grafieken, tabellen, 300 kleurenfoto's. (1999).

Uitg. GMB Uitgeverij, Haarlem/Stichting Uitgeverij van de KNNV, Utrecht. ISBN 90 7434 513 1. Prijs f 79,90 (voor leden DBA, Sovon, NOU en KNNV f 69,90). Verkrijgbaar bij de boekhandel. Of maak het bedrag f 5,- verzendkosten over op girorekening 13028 ten name van de KNNV Uitgeverij, Postbus 19320, 3501 DH Utrecht, (030) 233 35 44. Vermeld op de overschrijving 'bestelling AN1 Zeldzame vogels'.

Broedvogelinventarisatie AW-Duinen 1984-1998

Er is een rapport verschenen over veertien jaar broedvogelinventarisaties in de Amsterdamse Waterleidingduinen van 1984 tot en met 1998 van Hans Vader.

In de Amsterdamse Waterleidingduinen worden sinds 1984 door de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland de broedvogels geïnventariseerd volgens een gestandaardiseerde methode. De verkregen resultaten zijn door de vrijwillig onderzoeker Hans Vader verder uitgewerkt. Voor de gevonden trends in de onderzochte terreinen behandelt hij mogelijke oorzaken. Deze kunnen zowel in het duingebied, bijvoorbeeld door de komst van nieuwe predatoren, als er buiten, bijvoorbeeld door langdurige droogte in de Sahel, liggen.

Voor zover van toepassing doet hij, als coördinator van de inventarisaties, aanbevelingen om de situatie voor bepaalde broedvogelsoorten te verbeteren.

Speciale aandacht wordt besteed aan de broedpopulatie van de watervogels. Verder doet F.J. Koning verslag over de stand van de stootvogels en uilen van 1987 tot en met 1997.

Vanzelfsprekend valt er nog veel te discussiëren over de door de auteur genoemde mogelijke oorzaken van de veranderingen en over zijn adviezen voor het terreinbeheer. Dankzij de grote inzet en het enthousiasme van hemzelf en vele andere vrijwilligers ligt er nu een bondig overzicht van een lange periode van onderzoek, waarmee deze discussie goed kan worden gevoerd.

H. Vader: Veertien jaar broedvogelinventarisaties in de Amsterdamse Waterleidingduinen van 1984 tot en met 1997. 59 bladzijden, kaart, 32 figuren, 4 tabellen (1998). Uitg. Gemeentewaterleidingen, afdeling Procesontwikkeling, sector Ecologie, Vogelenzangseweg 21, 2114 BA Vogelenzang, (023) 523 35 75.

Handleiding herkenning zoogdierschedels in uilenbraakballen

Er is een eenvoudige handleiding voor het herkennen van zoogdierschedels in braakballen van uilen verschenen. Waarom speciaal van uilen? Dat komt omdat verscheidene uilensoorten hun braakballen op vaste plekken deponeren waardoor het verzamelen wat gemakkelijker is dan wanneer vogels hun braakballen her en der achterlaten.

De handleiding is dus vooral van belang voor zoogdierliefhebbers omdat uilen iets kunnen helpen bij het nagaan van de verspreiding van bepaalde muizensoorten. Toch is het ook interessant voor vogelliefhebbers om te weten van welke muizen en andere dieren (zoals vogels) uilen in het bijzonder leven.

Het ontbreken van bepaalde muizensoorten kan misschien het ontbreken van sommige uilensoorten aantonen, maar het kan ook zó zijn dat ze bepaalde muizensoorten niet lusten.

Braakballen pluizen is een spannende bezigheid. Soms worden er ook resten van andere dieren in gevonden zoals vlermuizen, roofdieren, Haas, Konijn, Eekhoorn, slaapmuizen, maar ook

van vogels, insecten en dergelijke. Daarvoor is deze handleiding dus niet te gebruiken en dan moet men naar andere middelen grijpen om de gevonden resten op naam te kunnen brengen. Toch is het ook voor vogelliefhebbers van belang waar, wanneer en hoe ze hun prooiën vangen. In de inleiding wordt eerst de nuttigheid van braakballen pluizen belicht en er wordt iets over uilen verteld. De determinatietabel bevat zes tabellen, waarbij sommige zijn verdeeld in onderen bovenkaken. Je begint uit te zoeken bij welke groep je moet gaan kijken, daarna krijgen wij de Mol & spitsmuizen, de woelmuizen, de ware muizen en schedels die je zelden zult aantreffen. Door het verschijnen van dit boekje zal het braakbalonderzoek zeker een impuls krijgen.

Kees Kapteyn: braakballen pluizen. 36 bladzijden, vele tekeningen en kleurenfoto's (1999). Uitg. Noord-Hollandse Zoogdierstudiegroep (NOZOS) in samenwerking met de KNNV Uitgeverij. ISBN 905011-125-4. Gebrocheerd. Prijs f 12,50. Door overmaking van f 16,- (inclusief verzendkosten) op girorekening 13 028 ten name van KNNV Uitgeverij, Utrecht, onder vermelding van 'bestelling' D30 Braakballen' is het boekje verkrijgbaar. Ook in de boekwinkel verkrijgbaar.

Over Vogels

De auteur Sir David Attenborough kwam er zelfs voor over naar ons land om aanwezig te kunnen zijn bij de presentatie van zijn in het Nederlands vertaalde boek. Sinds eind jaren zestig kregen zijn televisieseries en boeken een wereldwijde erkenning als producten van de hoogste kwaliteit en educatieve waarde. Het boek *Over Vogels* is zijn eerste studie van één specifieke diergroep. Zijn hele leven heeft hij goed naar de natuur gekeken en enorm veel kennis opgedaan. Zijn nieuwste boek en de bijbehorende films, die afgelopen najaar op de BBC-televisie zijn vertoond, zijn een schitterende kennismaking met het gedrag van vogels over de hele wereld. Van uiteenlopende vogelsoorten heeft hij de meest wonderlijke gegevens verzameld die ons telkens versteld doen staan. Hij concentreert zich op wat vogels doen en waarom, elke fase in het leven van vogels wordt bestudeerd. Hij richt zich op problemen die zij moeten oplossen om te leren vliegen, aan voedsel zien te komen, te communiceren, te paren en zorg te dragen voor het nageslacht, de gevaren tijdens de trek te doorstaan en bij ongunstige omstandigheden te kunnen overleven.

Sir David Attenborough is een uitstekend docent en natuurgids, die zijn kennis op een unieke wijze weet over te brengen. Hij weet ons op een leerzame wijze te overtuigen hoe wij ons leven lang kunnen genieten van vogels en vooral ook hoeveel wij zouden missen als wij daar achteloos aan zouden voorbijgaan.

De vele kleurenfoto's zijn met grote zorg bijeengezocht en zorgen voor een extra dimensie bij de boeiende tekst.

Ofschoon het register met grote zorg schijnt te zijn samengesteld, wordt een aantal soorten die staan afgebeeld daarin helaas niet vermeld. Het is goed dat in de index achter de gebruikte Nederlandse vogelnamen ook de Latijnse namen worden vermeld omdat daarin nog wel eens

wordt afgeweken van de meest gebruikelijke Nederlandse vogelnamen.
Het is een boek dat groot en klein enorm zal boeien.

David Attenborough: *Over Vogels*. 320 bladzijden, 230 kleurenfoto's, vertaling Conny Sykora-Hendriks (1999). ISBN 90-6097.511.1. Uitg. Schuyt & Co., Postbus 563, 2003 RH Haarlem, (023) 532 54 40. Prijs f 65,-.

De vogels van Nieuwegein

In het op 6 maart 1999 gepresenteerde boek over de vogels van Nieuwegein wordt de vogelstand gedurende dertig jaar vastgelegd. De leden van de afdeling Nieuwegein/IJsselstein en Omstreken van de Vogelwacht Utrecht hebben veel eer met hun werk ingelegd.

Het was echter een grote schok dat kort voor de presentatie van het boek Sjoerd Braaksma overleed en als één der initiatiefnemers en belangrijke medewerkers aan het boek deze belangrijke gebeurtenis niet meer mee kon maken.

Het boek heeft als ondertitel 'Vogels in een veranderend landschap'. In de afgelopen dertig jaar is er veel gebeurd. In 1971 ontstond uit twee dorpen, Jutphaas en Vreeswijk, met een totaal aantal van 14.000 inwoners een nieuwe wijk van een stad met ruim 62.000 inwoners: Nieuwegein. De vogelwerkgroep heeft die veranderingen op vogelgebied gevolgd en heeft de veranderingen die een grote invloed op de vogelbevolking hebben gehad, vastgelegd.

De inhoud bestaat uit vier hoofdstukken (de stad Nieuwegein), 111 broedvogels van Nieuwegein in de 20ste eeuw, landschappen en vogels en vogelwaarnemingen in Nieuwegein. Daarin wordt weergegeven hoe zich sedert de jaren zeventig in Nieuwegein enorme landschappelijke veranderingen hebben voorgedaan.

Het aantal broedvogels heeft zich in die dertig jaar van minimaal tweeduizend tot circa dertien-duizend, verzesvoudigd. In het open en groot-schalige weidelandschap was de gemiddelde dichtheid van de broedvogels (voornamelijk weidevogels) lager dan in een gevarieerd stedelijk gebied, met huizen, parken en watergangen.

Het boek heeft Nieuwegein in zes landschapstypen ingedeeld, omdat verschillen in het landschap in sterke mate het voorkomen van vogelsoorten bepalen.

Van de behandelde landschappen zijn vooral de besprekingen van het sterk stedelijke gebied en de geluidswallen langs de rijksweg A2 zeer opmerkelijk.

Onder het hoofdstuk 'Vogelwaarnemingen in Nieuwegein' worden de waarnemingen tussen 1912 en 1937 nader bekeken. Tot in 1998 werden 238 vogelsoorten in het gebied waargenomen. Bijzondere soorten worden in een hoofdstuk extra belicht. Aardig is ook de tabel waarin de fenologische waarnemingen tussen 1988 en 1997 worden aangegeven. Sjoerd Braaksma schrijft een persoonlijk verslag over dertig jaar ringonderzoek in Nieuwegein. Ook aan het voorkomen van exoten en niet-broedende IJsvogels wordt extra aandacht besteed. De bijlagen geven nog heel veel extra informatie, onder meer over tellingen.

In het huidige Nieuwegein doen de watervogels het zeer goed, maar ook de soorten van struik- en kruidlaag, zoals Tijtjaf, Zwartkop, Tuinfluiter en Staartmees vestigen zich in steeds groter aantallen. Dit komt door de toename van de groenvoorzieningen in het stedelijke gebied. De bosvogels, zoals Bosuil, Boomklever, Grote Bonte Specht en Roodborst profiteren van de leeftijdstoename van deze groenvoorzieningen en breiden zich eveneens uit. De weidevogels, zoals Zomertaling, Veldleeuwerik en Graspiepers, zijn de grote verliezers in Nieuwegein.

Het boek reikt veel verder dan de regionale waarde die het heeft. Landelijk bezien is het van grote waarde, ook voor andere groepen die op vogelgebied hun stedelijke en landelijke gebied willen verkennen.

Gerrie Abel, Sjoerd Braaksma, Wilco Stoppendaal, Henk S. Lichtenbeld & Luc de Bruijn: *De vogels van Nieuwegein*. Vogels in een veranderend landschap. 282 bladzijden, 84 zwartwitfoto's, 16 pentekeningen, 45 figuren, 27 tabellen, 14 bijlagen (1999). Uitg. Vogelwacht Utrecht, afdeling Nieuwegein/IJsselstein en Omstreken, Werkgroep Avifauna Nieuwegein, Utrecht. ISBN 90-804709-1-0. Prijs f 30,-. Te bestellen door overmaking van f 37,50 (inclusief verzendkosten) op giro 286 944 ten name van Vogelwacht Utrecht, IJsselstein. Nadere inlichtingen bij Gerrie Abel, Rietzangerlaan 26, 3403 ZB IJsselstein of Yme Fopma, Meerrenburgerhorn 6, 3401 CD IJsselstein, (030) 6 881 921.

Sonsbeek in Vogelvlucht

Dit jaar, 1999, bestaat het bekende Arnhemse stadspark Sonsbeek honderd jaar. Het Sonsbeekpark is honderd jaar geleden door het gemeentebestuur van Arnhem aangekocht. Als een soort groene vinger verbindt het Sonsbeekpark het centrum van Arnhem met natuurgebieden als de Veluwe en de Posbank. Het Sonsbeekpark is in die honderd jaar voor Arnhem een belangrijke rol gaan vervullen als recreatief en ecologisch gebied.

Het Sonsbeekpark heeft onder andere een interessante vogelpopulatie. Om deze vogelpopulatie goed in beeld te krijgen heeft de Vogelwerkgroep Arnhem en Omstreken in het voorjaar van 1998 een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in de Arnhemse stadsparken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem. Een soortgelijk onderzoek is eveneens uitgevoerd in 1981. De nieuwe onderzoeksresultaten worden gepresenteerd door Jan Schoppers in het boekje 'Sonsbeek in Vogelvlucht', dat in mei van dit jaar door de Stichting Projekt uit Arnhem is uitgegeven.

De inhoud van het boekje 'Sonsbeek in Vogelvlucht' (48 bladzijden) is beschreven voor een breed publiek en toegankelijk vormgegeven. Uiteraard komen de verscheidene soorten (broed)vogels in het boekje aan de orde met toelichtingen op het gebied van herkenning, voorkomen, leefwijze en bedreiging van de vogels. Daarnaast staan relevante 'vogelwandelroutes' in de parken in het boekje vermeld en voorts bevat het boekje grappige vogelanekdotes en vogelgedichtjes.

Naast de uitgave van het vogelboekje is in de maanden mei en juni 1999 in Bezoekerscentrum De Watermolen in het Sonsbeekpark een ten-

toonstelling opgesteld over de broedvogels in de Arnhemse stadsparken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem. In deze expositie zal met name kinderen de mogelijkheid worden geboden de alledaagse (broed)vogels op een speelse manier verder te leren kennen en te onderzoeken. De opening van de tentoonstelling en de uitreiking van het eerste boekje 'Sonsbeek in Vogelvlucht' vonden plaats op 1 mei. Tijdens deze bijeenkomst werd aandacht geschonken aan de huidige en toekomstige functie van stadsparken in relatie tot de verstedelijking van Nederland. Daarnaast werden de functie en het belang van verscheidene soorten (broed)vogels in stadsparken belicht.

Het boekje 'Sonsbeek in Vogelvlucht' is voor f 12,50 verkrijgbaar in de Arnhemse boekhandels, de Arnhemse VVV en bezoekerscentrum De Watermolen. Ook kan het boekje 'Sonsbeek in Vogelvlucht' worden besteld door overmaking van f 15,- (inclusief verzendkosten) op banknummer 92.84.51.054 ten name van Stichting Project, Van Huevenstraat 10, 6824 MP Arnhem, (026) 362 37 50, onder vermelding van 'Sonsbeek in Vogelvlucht'.

Zie ook 'Mens en Natuur 50 (2): 2-3.

Onmisbare wereld

Zojuist is het zesde boek van topfotograaf Paul van Gaalen verschenen. Met een uiterst goed uitgekozen selectie kleurenfoto's uit zijn reizen naar Chileens Patagonië, Alaska, Midden-Europa (oerbossen), Everglades, Kenia, Galápagos Eilanden, Indonesië laat Van Gaalen zien dat de natuur mooi is. Wat is dat moeilijk om uit de duizenden foto's die je op een reis maakt, er maar enkele uit te kiezen die moeten 'spreken', die karakteristiek moeten zijn voor zo'n hele reis. De fotografie die in dit boek wordt getoond getuigt inderdaad van groot vakmanschap, die z'n weerga haast niet kent. En heeft men in enkele van die landen de natuur leren kennen dan roept dat enorm veel andere herinneringen op waar men in dat land van de natuur heeft genoten. Dat is op zichzelf al een grote kunst.

Achter de fotografie zit een gedachte, een boodschap. Deze boodschap is dat het zóver is gekomen dat natuurbescherming in een fase is gekomen waarin de keuzes die moeten worden gemaakt, wezenlijk zijn, zowel voor de natuur als voor de mens.

Als extra is de tekst van Ragnhild van Gaalen waarin in het kort het karakteristiek van het land waarvan de foto's volgen zo kenmerkend in enkele woorden wordt weergegeven.

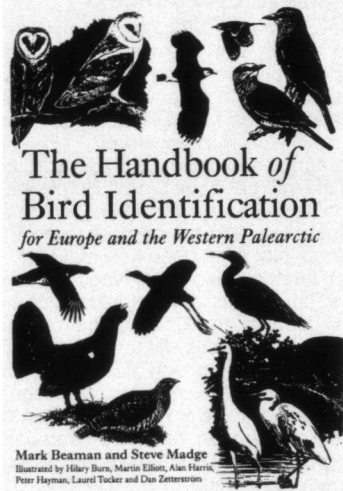
Het prachtige fotoboek eindigt met een hoofdstukje over de natuur en het jaar 2000 en een grote overzichtskaart van de ecoregio's.

Wij zien al uit naar het zevende boek van Van Gaalen dat de provincie Overijssel voor het daglicht tovert en dat zeer binnenkort zal verschijnen, terwijl zijn achtste boek over Flevoland gaat en nog in dit jaar zal moeten verschijnen.

Paul van Gaalen: Onmisbare Wereld. 160 bladzijden, 96 kleurenfoto's met tekst van Ragnhild van Gaalen (1999) 2de druk. ISBN 90-7517-07-5. Uitg. Malherbe & Partner, B.V., Postbus 247, 6000 AE Weert, (0495) 54 80 90. Prijs f 79,-.

Handbook of Bird Identification

Bijna twintig jaar geleden vatte Christopher Helm Publishers het plan op om een volledige en uitvoerige determinatiegids voor het westelijke Palearctische gebied samen te stellen. Voor dit project nodigde Helm een keur van vogeltekenners uit alsmede twee getalenteerde ornithologen, Mark Beaman en Steve Madge, oprichters

Omslag The Handbook of Bird Identification.

van de prestigieuze vogel(aars)reisorganisatie BirdQuest. Zomer 1985, op reis met Steve Madge door Centraal-Azië, was deze al volop bezig met het project. Toen zou het nog dertien jaar duren voor het zover was. In die twintig jaar waren de vorderingen ten aanzien van determinatiekennis enorm en verbeterden de kwaliteit van publicaties evenredig. Vier uitgeverij, waaronder Helm zelf, startten een serie 'vogelfamilies', uitgaven die óók diep ingaan op determinatiekwesties. Dan verschenen er een reeks gidsen, waarin de geheel herziene studie van Heinzel, Fitter & Parslow, die van Lars Jonsson en 'The Macmillan Field Guide to Bird Identification' excelleerden. Als gevolg van steeds opnieuw uitstel van aangekondigde verschijningsdata werd de nieuwsgierigheid van vogelaars in welke leemte dit 'most important book to come out of the Christopher Helm stable' (citaat Helmdirecteur Robert Kirk) zou voorzien, bijna drie jaar op de proef gesteld.

Het resultaat is in alle opzichten indrukwekkend. 'Bird Identification' brengt kwaliteiten samen van het identificatiegedeelte van de vogelfamiliesuitgaven, van veldgidsen en bezit voorts elementen van de grote meerdelige handboeken. Om dan de bijna 900 soorten van het westelijke Palearctische gebied door te nemen, waarbij niet op een afbeelding meer of minder gekeken wordt, is ruimte nodig. Die ruimte heeft Helm de auteurs gegeven: er kwam een boek tot stand van ruim 850 bladzijden, meer geschikt voor studie thuis of een plaats in de auto dan voor transport in veldjacket of rugzak. De nadruk valt inderdaad op

identificatie, waarbij valt vast te stellen dat niet eerder op deze uitgebreide wijze de veldkenmerken van de verschillende kleden van de 900 Westpalearctische soorten werden afgebeeld en beschreven. Zes vogelillustratoren met een indrukwekkende staat van dienst leverden de 350 kleurenplaten, waarbij recensent vooral de stootvogelplaten van Dan Zetterström een lust voor het oog vindt. Die 350 kleurenplaten bieden duizenden individuele afbeeldingen (bijvoorbeeld tegenover elkaar dertien Schreeuwarenden en vijftien Bastaardarenden). Daar waar verwarring met andere soorten dreigt, gaan Beaman/Madge geen moeite uit de weg om informatie aan te dragen die tot oplossing kan leiden. De behandeling van het 'zilvermeeuwencomplex' is hier van een voorbeeld.

De productieperiode van bijna twintig jaar liet niet toe dat recente taxonomische soortoverwegingen werden toegepast. Wat kwalijker is dat verspreidingskaartjes, ruim 600 stuks, niet actueel zijn. Op die kaartjes staat onze natie niet aangegeven voor broedende Zwartkopmeeuwen en Middelste Zaagbekken, maar nog wel als broedgebied voor Kwakken en Morinelplevieren. De recente uitbreiding van de Zwarte Ooievaar als broedvogel in landen als België en Frankrijk blijft onaangegeven en op het verspreidingskaartje van de Keizerarend ontbreken natiegrenzen.

'Natuur en Boek' slaagde erin 'Bird Identification' ten doop te houden op de Nijmeegse Sovon-dag 28 november 1998. Ondanks de stevige prijs gingen er diverse exemplaren over de toonbank. En ook het stapeltje dat Donner in Rotterdam had liggen slonk zienderogen. Het ziet er dus naar uit dat de Nederlandse vogelaars zich bewust zijn dat als referentie voor toekomstige identificatiekwesities, ze niet om dit werk heen zullen kunnen.

GLO.

Mark Beaman & Steve Madge: *The Handbook of Bird Identification for Europe and the Western Palearctic*. 868 bladzijden, ruim 600 verspreidingskaartjes, 350 kleurenplaten van Hilary Burn, Martin Elliot, Alan Harris, Peter Hayman, Laurel Tucker & Dan Zetterström (1998). Uitgever Christopher Helm Publishers, A & C Black, 35 Bedford Row, Londen WC1R 4JH. ISBN 0-7136-3960-1. Prijs £ 65.00, f 232,70.

Starlings and Mynas

Deze studie behandelt een familie die zowel uiterst succesvolle als bijzonder zeldzame soorten onder haar leden heeft. Een succesvolle 'sturini-nae' is 'onze' Spreeuw die, opportunistisch, zich een niche wist te verwerven op plaatsen waar de mens hem introduceerde: Noord-Amerika, Zuid-Afrika, Zuidoost-Australië, Nieuw-Zeeland, Polynesië en nog meer eilanden, waaronder in het Caraïbische gebied. De oorspronkelijk uit Zuidoost-Azië afkomstige Treurmaina (Common Myna) gaat het evenzeer voor de wind waar de soort, in het kielzog van de mens, zich vestigt, op Hawaï ging dat ten koste van endemen. Van andere 'sturini-nae' beperkt het verspreidingsgebied zich tot een archipel of niet zelden tot slechts één eiland en dan is er weinig van de soort bekend of staat deze op uitsterven, waarbij

het lot van de Bali-Spreeuw het meest sprekende voorbeeld is. Herintroductieprogramma's van deze in gevangenschap gemakkelijk tot broeden te brengen soort, willen maar niet lukken.

Dit zestiende deel in de reeks 'Helm Identification Guides' volgt de beproefde formule van zijn voorgangers. Voorzien van 32 kleurenplaten behandelen de Brit Chris Feare en de Zuid-Afrikaan Adrian Craig in een fijn uitgevoerd boek de 114 'sturini-nae' die, behalve daar waar ze werden geïntroduceerd, beperkt blijven tot de oude wereld. De platen zijn gegroepeerd direct te vinden achter de inleidende hoofdstukken waarbij opvallend veel aandacht voor 'Starlings and man'. Bij de soortopsomming staan tegenover de platen de verspreidingskaartjes. De uitgebreide soortbeschrijvingen zijn onderverdeeld in subhoofdstukken, waarbij het ons niet verwondert dat onze Spreeuw het meest bekend is. *Gracula robusta* (deze Latijnse naam komt niet voor in de Complete checklist Vogels van de wereld van Michael Walters, daardoor is bij de redactie de Nederlandse naam niet bekend, red.) van het ten westen van Sumatra gelegen eiland Nias, waarnaar een expeditie in 1990 tevergeefs zeventien dagen zocht, komt niet verder dan een halve pagina. Van de Grijs Spreeuw (bladzijde 182) is de slottekst niet afgerond. Beide auteurs voerden over de gehele wereld onderzoek uit naar 'sturini-nae', waardoor ze de stof geheel beheersen. Een van hun conclusies is dat daar waar Spreeuwen en Treurmaina's samen werden geïntroduceerd, de Spreeuwen over de andere soort gingen domineren.

GLO.

Chris Feare & Adrian Craig: *Starlings and Mynas*. 285 bladzijden, verspreidingskaartjes, 32 kleurenplaten van Barry Croucher, Chris Shields en Kamol Komolphalin (1998). Uitgever Christopher Helm, A & C Black Publishers Ltd., 35 Bedford Row, Londen WC1R 4JH. Prijs £ 32.00. In Nederland circa. f 110,-.

Life history decisions in Oystercatchers

Niet alleen Koolmezen maar ook Scholeksters blijken aantrekkelijke objecten te zijn voor onderzoek. Bij elk nieuw onderzoek komen verbazingwekkende feiten naar voren en dienen zich ook tegelijkertijd nieuwe vragen aan.

Scholeksters kunnen de sociale status van hun ouders overerven: ze worden 'met een zilveren lepel' geboren. Of hun dit uiteindelijk een beter bestaan garandeert, is de vraag. Ook blijken scholekstervrouwtjes in sommige gevallen bij mannetjes 'veelwijverij' af te dwingen. Op korte termijn levert dat niets op, maar ze vergroten wel hun kansen op een betere toekomst. Gedragsbioloog Dik Heg komt tot deze conclusies in zijn onderzoek naar de scholeksterpopulatie op Schiermonnikoog. Hij promoveerde op 22 maart 1999 aan de Rijksuniversiteit Groningen. Waar moet ik me vestigen? Met wie moet ik jongen maken? Hoeveel moet ik in mijn jongen investeren? Het zijn beslissingen over de levensgeschiedenis in de dieren - en mensenwereld. In de natuur bestaat een enorme diversiteit aan mogelijke oplossingen. De Scholekster blijkt zijn eigen - en steeds nieuwe - levensgeschiedenis-

beslissingen te nemen. De vogels proberen hun levensstijl aan te passen aan de lokale omstandigheden om een zo groot mogelijk nageslacht op de wereld te zetten.

Scholeksters broeden op de kwelder en eten op het wad. De veelal monogame paartjes werken eendrachtig samen om hun territorium te verdedigen, eieren uit te broeden en jongen te voeren. Belangrijk is de kwaliteit van hun territorium. Vlak naast het wad is de beste plek. Dit heet een 'hokkerterritorium'. Zo'n territorium garandeert ongeveer 0,65 jongen per jaar. Een 'wipperterritorium' ligt verder op de kwelder en levert een scholeksterpaar 0,20 jongen per jaar. Jongen blijken de sociale status van hun ouders te overerven. Heg: *'Ze worden, zoals de Britten het zeggen, met een zilveren lepel geboren'*. Jonge hokkers veroveren vaak een hokkerterritorium. Maar als je als wipper bent geboren, word je bijna nooit een hokker.

Vrouwtjes die weduwe zijn geworden of nooit tot broeden zijn gekomen, proberen met geweld hun buurvrouwen te verjagen. Deze bloedige gevechten eindigen soms in een 'patstelling': ze kunnen niet van elkaar winnen, maar geven geen van tweeën op. De man heeft nu twee vrouwtjes. Bij 'agressieve polygynie' maken beide vrouwtjes elk een nest. In andere gevallen stoppen de vrouwtjes hun vijandelijke acties en gaan met het mannetje op één nest verder: 'coöperatieve polygynie'. In beide gevallen gaan de legsels grotendeels of helemaal verloren. De eieren koelen af of vallen ten prooi aan rovers. *'In het eerste seizoen levert de 'veelwijverij' geen van de drie vogels voordeel op. Maar de indringster heeft een volgend seizoen wel meer kans op een betere territoriumplek,'* aldus de promovendus.

Scholeksters copuleren vaak en opzichtig met elkaar. In het geval van een trio gaan ook de beide vrouwtjes een lesbische relatie met elkaar aan. *'Ik heb ontdekt dat dit copuleren meer een signaalfunctie heeft dan een voortplantingsfunctie. Het moet indringers afschrikken,'* verklaart de promovendus. *'Copuleren betekent zoiets als 'Eendracht maakt macht'. Wij horen bij elkaar en zullen onszelf, indien noodzakelijk, verdedigen.'* Dik Heg voerde zijn onderzoek uit onder vrijlevende Scholeksters op wad en kwelders van Schiermonnikoog. De vogels werden van kleureringen voorzien en vijftien jaar lang geobserveerd (1983-1997). De Scholekster wordt gemiddeld vijftien jaar oud en kan de hoge leeftijd van 44 jaar bereiken. Heg maakte gebruik van innovatieve technieken als DNA-fingerprinting. Op deze manier kon hij vaststellen of kuikens bastaarden waren of niet. Scholekstermannetjes blijken soms - meestal op initiatief van de vrouwtjes - buiten het eigen nest te paren. Ook kon zo de variatie op andere waddeneilanden en de vaste wal worden vergeleken met die op Schiermonnikoog. Heg ontwierp een eigen experimentele methode om broedgedrag te onderzoeken: koperen eieren met binnenin een thermometer geplaatst. *'Volgens deskundigen een zeer creatieve en innovatieve onderzoeksmethode,'* aldus Heg.

Dierik (Dik) Hans Heg: Life history decisions in Oystercatchers. 320 bladzijden, 67 figuren, 66 tabellen, 1 zwartwitfoto's, 1 kleurenfoto. Proefschrift (1999). Nederlandstalige samenvatting. ISBN 90-367-1027-8. Het proefschrift is te bestellen door f 66,- (inclusief f 6,- portokosten) over te maken naar ABN-AMRO bank: 46.81.39.796 of Postbank 46.51.045 ten name van D.H. Heg, Groningen (zolang de voorraad strekt). Adres Dik Heg, Zoölogisch Laboratorium, Rijksuniversiteit Groningen, Kerklaan 30, 9550 AA Haren.

Hieronder volgt een samenvatting van een voordracht van Dik Heg die hij op 25 januari 1999 heeft gehouden op het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee.

Scholeksters op Schiermonnikoog

Dik Heg (Universiteit Groningen)

Op Schiermonnikoog wordt sinds 1983 intensief onderzoek gedaan naar de voedsel生态学, gedrag en reproductie van de Scholekster. Daarvoor worden Scholeksters geringd met kleurringen en een aluminiumring van het Vogeltekstation, zodat individuele vogels herkenbaar zijn. Als onderdeel van dit lang lopende project worden jaarlijks de broedvogels geteld in een klein stukje van het eiland en worden alle vliegvlugge jongen in dit gebied van kleureringen voorzien. Uit dit onderzoek blijkt dat de populatie na de twee strenge winters van 1995/1996 en 1996/1997 een enorme crash heeft gemaakt: meer dan de helft van alle broedvogels is gestorven en slechts een deel daarvan is weer aangevuld met nieuwe vogels. Dit is niet verrassend, want hoge sterfte door strenge winters komt ongeveer elke 6½ jaar voor. Herstel van de broedpopulatie is na de laatste strenge winter van 1986/1987 snel opgetreden: al in het jaar na de crash was toen de broedpopulatie weer op sterkte. Op grond van dat jaar zouden wij herstel verwachten in het seizoen 1998, maar er is geen enkel herstel van de broedpopulatie opgetreden. Hoe kan dat?

Wij vermoeden dat dit te wijten is aan de lage jongenproductie van de Scholekster in de jaren negentig, tezamen met een hoge sterfte van deze jonge vogels in hun eerste winter.

Scholekstersterfte is te wijten aan een combinatie van strengheid van de winter en voedselgebrek (Camphuysen, Ens, Heg, Hulscher, Van der Meer & Smit 1996. Oystercatcher *Haematopus ostralegus* winter mortality in the Netherlands: the effect of severe weather and food supply. *Ardea* 84A: 469-492). De vliegvlugge jongen moeten de toekomstige generatie van broedvogels vormen. Als die jongenproductie achterblijft, dan wrekt zich dat in de broedvogelstand een aantal jaren later. Een jonge Scholekster is geslachtsrijp op driejarige leeftijd, maar de meeste nemen pas een broedplek in wanneer ze vijf tot negen jaar oud zijn. Effecten van lage jongenproductie worden zodoende pas vele jaren later zichtbaar. In begin jaren negentig zijn heel weinig jongen vliegvlug geworden en de paar die wel vliegvlug zijn geworden, hebben zich reeds gevestigd als broedvogel na de strenge winters 1995/1996 en 1996/1997. Op dit moment zijn er niet voldoende jonge Scholeksters meer over van de goede leeftijdsklasse (meer dan vier jaar oud), om alle opengevallen plaatsen te vullen. Daarnaast zijn de vooruitzichten voor de jaren 2000-2005 ook

slecht, omdat van de jaren 1995-1998 alleen in 1997 grote aantal jongen zijn geproduceerd die de eerste winter hebben overleefd.

Wat hebben de Scholeksters nodig om veel jongen te maken? Wat hebben de jonge vogels nodig om in ieder geval hun moeilijke eerste winter door te komen? Wij hebben sterke aanwijzingen dat een groot deel van de oudervogels (de zogenaamde 'wippers') grote prooien nodig hebben, om die naar hun kleine kuikens te transporteren. Kleine prooien zijn niet rendabel om te transporteren. Daarvoor zijn met name de goed bereikbare kokkels en mossels heel belangrijk. Deze zijn op dit moment schaars in de gehele Waddenzee, met name vlak onder de kust van de Waddeneilanden. Wij zien ook dat juist deze 'wippers' in de jaren negentig vaker jaren met bijna geen jongen hebben, in contrast tot de 'hokkers' die veel lagere transportkosten hebben voor hun jongen. Wippers beginnen vaker al met een kleiner broedsel ten opzichte van de jaren tachtig, in de wetenschap dat er toch niet veel jongen zijn groot te brengen. Wij denken ook dat de kokkels en mossels heel belangrijk kunnen zijn voor de jonge vogels om hun eerste winter door te komen. Deze schelpdieren vormen een belangrijk voedselbestanddeel van de Scholekster in de winter. Uit Engels onderzoek blijkt dat de oude vogels dominant zijn over de jonge vogels in de voedselconcurrentie. Treedt er voedselschaarste op, dan is het te verwachten dat de jonge vogels daar het eerste van hebben te lijden. Naar effecten van de veranderende voedselsituatie (hoeveelheid en rijkdom) in de Waddenzee op andere (vogel)soorten kunnen wij alleen maar gissen.

Samenvatting van de voordracht op 25 januari 1999, op het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee.

Broedvogelatlas van Spanje (1975-1995)

Deze atlas is weliswaar in de Spaanse taal uitgegeven, maar voor iemand met een redelijke taalkennis is er toch voldoende uit te begrijpen. Bovendien zijn de verspreidingskaarten groot en duidelijk zodat wij van de broedvogelsoorten in elk geval kunnen zien waar zij als broedvogel zijn aan te treffen. Per soort worden gegevens verschaft over de verspreiding, de biotoop, tellingen van aantallen paren op eilanden en bepaalde streken van Spanje, voorkomen en bescherming. Bovendien wordt bij elke soort een literatuurlijst gevoegd waarin men nadere informatie over die soort kan vinden.

Als men de verspreidingskaarten bekijkt, kan men al gauw ontdekken dat bepaalde soorten alleen in het noorden van het land kunnen worden aangetroffen en andere soorten alleen maar in het westen of oosten van Spanje. Andere soorten blijken overal in het land te vinden zijn of vooral op de eilanden van de Balearen of de Canarische Eilanden. Als bijlage zijn 23 soorten besproken die wel eens in het land hebben gebroed of daar nu misschien zijn te verwachten. Bij de besprekingen zijn per soort aardige pentekeningen gevoegd die ons een indruk van de be-

handelde soort geven. In totaal worden 285 soorten in de atlas besproken. Van elke soort wordt ook de naam in het Catalaans, Gallicisch en Baskisch vermeld.

De vogelliefhebbers die speciaal naar Spanje gaan om er naar vogels te kijken, zullen aan deze atlas een goede gids hebben ondanks dat zij de Spaanse taal niet beheersen.

Francisco J. Purroy - SEO/Birdlife (1997): Atlas de la aves de España (1975-1995). 580 bladzijden, 262 verspreidingskaarten, 262 pentekeningen (1997). Uitg. Lynx Edicions, Passeig de Gracia 12, 08007 Barcelona, Spanje, telefoon +34 93 301 07 77, fax +34 93 302 14 75 Prijs f 90,- (exclusief verzendkosten), te bestellen bij de uitgever.

Der neue Kosmos-Vogelführer

Het is haast niet te geloven, maar er is een nieuwe vogelgids uit het Zweeds in de Duitse taal uitgegeven met alle Europese Noord-Afrikaanse vogels, maar ook die in Voor-Azië voorkomen. In totaal 758 vogelsoorten, 4112 kleurenafbeeldingen en 541 verbreedingskaartjes worden in deze gids getoond. Van elke soort zijn een groot aantal afbeeldingen opgenomen in de meest karakteristieke houdingen en kleden. De kenmerken zijn zeer compact weergegeven, ook de grootte en het voorkomen worden behandeld. Verhoudingsgewijs worden bij vele soorten extra veel aandacht besteed aan de geluiden die de soorten voortbrengen. De beschrijvingen zijn van de bekende Zweedse ornitholoog Lars Svensson en Peter Grant, de illustraties van een der beste vogelkenaars in de wereld Dan Zetterström en van Killian Mullarney die ook tot de bekende vogelillustrators mag worden gerekend.

De teksten staan op de linkerbladzijden, terwijl de afbeeldingen daar tegenover op de rechterbladzijden staan afgebeeld. Ook hier bevestigen uitzonderingen (bijvoorbeeld bij de jagers) de regel. Van elke groep wordt met een inleidend stukje begonnen. Aan deze gids is zo'n vijftien jaar gewerkt met de gedachte om de meest perfecte vogelgids samen te kunnen stellen.

Een speciaal hoofdstukje is gewijd aan 23 zeer zeldzame soorten, extreme zeldzaamheden en ingevoerde broedvogels en uit gevangenschap ontsnapte soorten.

Ondanks de uitgebreide informatie en de vele illustraties is het gewicht van deze gids redelijk belevend. Wij nemen aan dat deze zeer bruikbare gids binnenkort ook in de Engelse, de Franse en de Nederlandse taal zal verschijnen. Maar de vogelkenners die niet genoeg geduld kunnen opbrengen om daar op te wachten, raden wij aan zich vast van de Duitstalige editie te voorzien.

Lars Svensson, Peter J. Grant, Killian Mullarney & Dan Zetterström: Der neue Kosmos-Vogelführer. Alle Arten Europas, Nordafrikas und Vorderasiens. 400 bladzijden, 4112 kleurenafbeeldingen 541 verbreedingskaartjes (1999). Kosmos-Naturführer. Originele titel Fågelguiden, Europas och Medelhavsområdens fåglar i fält, vertaald door Christine & Peter H. Barthel, Detlef Singer & Holger Schielzeth. ISBN 3-440-07720-9. Uitg. Franckh-Kosmos Verlags-GmbH & Co., Stuttgart, Duitsland. Postfach 10 60 11, D-70049 Stuttgart, Duitsland, telefoon (0711) 21 91 0. Prijs DM 49,90.